

№	Тестови задачи	Предполагаме отговор	Схема на оценяване
---	----------------	----------------------	--------------------

ЧАСТ I (21 точки)

1.	 <p>Коя е личността на снимката? Приносът ѝ в развитието на националната фолклорна култура на България. Известни произведения.</p>	<p>Тодор Бекирски един от златните български хореографи. През 1967 г. завършва хореографското училище в гр. София с отличен успех в специалността "Български народни танци". В периода 1967-1969 г. е ръководител на танцовия ансамбъл при ДНА - Сливен. Завършва Академията за музикално и танцово изкуство в Пловдив. През този период изпълнява длъжността хореограф в ДФА "Тракия" - Пловдив. В периода 1978-1989 г. е хореограф на ДА "Пирин" – Благоевград, а от 2005 г. е главен хореограф на ФА "Пирин" - Благоевград. С ансамбъл "Пирин" е създал "Тракийци" - камерен танц от Тракия, "Тъпани" от Македония, "Жътва и танц" - танцова пластика по музика на Марин Големинов, "Пролетни песни и игри от Пирин" - голяма тематична картина от Пиринска Македония по музика на Кирил Стефанов, "Мъже от Тракия" - сюита, "Среща" - сюита за мъже и жени, "Шопчета войничета" - камерен хумористичен танц, цикъла "Хляб, сол и вино" в спектакъла "Старо имане", "Жетварка", "Добруджанци", "Влаинки", "Тракийски танц", "Вино пият петдесет юнака". Тодор Бекирски е автор на музикално-танцови постановки за почти всички професионални ансамбли в България. Носител е на "Сребърна лира" за цялостно творчество и "Златна лира" за високи художествено-творчески постижения на Съюза на българските музикални и танцови дейци. Свързва живота си с фолклора и културата на бесарабските българи. В периода 1997 - 2002г., както и последните месеци от своя живот Тодор Бекирски преподава „Български народни танци“ в Музикалния колеж, филиал гр. Твърдица, а сега ОЦХИ „Щефан Няга“ в Молдова. По това време работи и в АБНПТ „Родолюбие“ гр. Тараклия, като поставя танците „Ръченица“, „Криво хоро“, „Шопски танц“, „Тракийски танц“, които са перлите в репертоара на ансамбъла.</p>	<p>2 т. за недостатъчни знания</p> <p>7 т. за правилен и изчерпателен отговор на зададения въпрос</p> <p>7 т. общо</p>
----	--	--	---

<p>2.</p>	 <p>Коя е личността на снимката? Приносът ѝ в развитието на националната фолклорна култура на България. Известни произведения.</p>	<p>Галина Дурмушлийска е добруджанска народна певица. Известна още като „славейт на Добруджа“, „гласът на Добруджа“. Има дългогодишна музикална кариера, която развива не само на националната, но и на международната сцена. Има топъл и запомнящ се тембър. От 1977 г. започва да пее в ансамбъла за народни песни и танци „Добруджа“ гр. Добрич, а впоследствие става негов солист. По-късно пее в трио „Добруджанка“. След напускането ѝ от Държавния ансамбъл в Добрич, започва дългата ѝ самостоятелна кариера в която жъне многобройни успехи. Години наред е посланик на добруджанския и български фолклор в западна Европа. Създател е на няколко музикални групи от холандци изпълняващи български и добруджански фолклор – смесен хор „Чубрица“, трио „Пауни“. Има създадени много тесни връзки с българите в Бесарабия – Молдова и Украйна. В нейния репертоар има много песни събрани и записани именно от този регион. Сега живее в град Котел и се занимава с етнотуризм. Репертоарът ѝ включва добруджански песни и песни от Бесарабия. Най – известните ѝ шедьоври са „Какви сме години дочакали“, „Залюбил Георги буля си“, „Богдан Калинка думаше“, „Тръгнали ми са, тръгнали“, „Слънце зайде“, „Песен за гайдарчето“ и много други.</p>	<p>2 т. за недостатъчни знания</p> <p>7 т. за правилен и изчерпателен отговор на зададения въпрос</p> <p>7 т. общо</p>
<p>3.</p>	 <p>Кой е ансамбълът на изображението? Напишете кратка информация</p>	<p>Ансамбълът за български народни песни и танци "РОДОЛЮБИЕ" гр. Тараклия, Р Молдова е създаден през 1986г. Той е съкровищница, съхранила българската музикално – песенна и танцова култура, традиции и духовност на българите извън пределите на своята Родина, намерили подслон в Бесарабия. Основоположниците на ансамбъла са: Стефан Стоянов - координатор и музикален педагог, Петър Унгуряну - диригент на оркестъра, Лазар Калоев - художествен ръководител, Стефан Танов - директор на ансамбъла. Първите музикално-танцови постановки са на Юрий Горшков, Стефан Стоянов и Лазар Калоев. През всичките години на своята дейност, ансамбълът израства на все по-високо професионално равнище, разкривайки красотата на песните, музиката и танците на българите в Бесарабия, която обхваща територия от Молдова и Украйна, както и фолклора на различните етнографски области на България, от където са се преселили дедите ни. Първото гостуване на ансамбъла в България е през 1989г. От</p>	<p>2 т. за недостатъчни знания</p> <p>7 т. за правилен и изчерпателен отговор на зададения въпрос</p> <p>7 т. общо</p>

тогава и до сега не са преставали участията им на фестивали и концерти както в България така и в много други европейски страни.

Днес в ансамбъла работят много млади хора, които са свързали живота си с българското фолклорно изкуство, завършили Музикалния колеж "Щефан Няга", филиал гр. Твардица, Музикалния колеж в гр. Тараклия, Тараклийския държавен университет „Григорий Цамблак“.

Настоящият директор на АБНПТ „Родолубие“ гр. Тараклия е Нина Автугова.

ЧАСТ II (10 точки)

1.	Професионалните съчинители на народна музика, песни и пляски в Русия се наричат? <i>/подчертайте/</i>	а) Скомарохи	2 т. за правилен отговор 2 т. общо
2.	Маскарадните игри в чест на бога Дионисий са предшественици на кои игри в българската обредна традиция? <i>/подчертайте/</i>	в) Кукери	2т. за правилен отговор 2 т. общо
3.	Стильт в балетите на Шарл Дидло е... <i>/подчертайте/</i>	г) Ранен Романтизъм	2 т. за правилен отговор 2 т. общо
4.	Кое е водещото изразно средство в Балетното изкуство? <i>/подчертайте/</i>	б) Пластична пантомима	2 т. за правилен отговор 2 т. общо
5.	Творческата работа и сътрудничество на двама гениални творци в музикалното и балетно изкуство слага началото на „Балетния симфонизъм“. Кои са те? <i>/подчертайте/</i>	а) Пьотр Чайковски и Мариус Петипа	2 т. за правилен отговор 2 т. общо

ЧАСТ III (15 точки)

<p>1.</p>	<p>Избройте свещените игри, практикуващи се в Древен Рим.</p>	<p><i>Сатурналии</i> – маскарадни игри в чест на бога на посевите Сатурн, които наподобявали гръцките Дионисиади. Сатурналиите били есенни празници, с които се отбелязвало събирането на реколтата.</p> <p><i>Луперкампии</i> – пролетни римски празници, посветени на размножаването на стадата. Свещеният обред на тези празници бил взет от етруските, чийто основен култ в религията бил култът към природата. По време на тези Луперкампии, овчарите които се грижили за стадата се изкачвали по хълмовете със съдове, в които горял огън.</p> <p><i>Салтации</i> - група военни танци в основата на които лежат мъжките овчарски танци свързани с Луперкампиите. Техните движения били изградени върху мъжествен и отчетлив ход във формата на хоро. Първият танцьор солист, заставал в центъра на кръга и набелязвал основното движение, след което то се повтаряло от останалите млади и стари войни, които се въртели около щитовете си. След това те сблъскали щитовете си, удряли с крак земята – два кратки и един продължителен удар.</p> <p><i>Танци с факли</i> – танци придобили светски характер и станали част от свещените игри на Рим, преди всичко сред младите патриции (аристократи). Танцували се нощем с маски на лицата поради еротичния си характер</p>	<p>2 т. за споменати факти 3 т. за пояснения 4 т. за частично формулирани и изложени знания 5 т. за добре формулирани и изложени знания</p> <p>5 т. общо</p>
<p>2.</p>	<p>Опишете кратко приносът на Чезаре Негри за развитието на балетното изкуство.</p>	<p>Чезаре Негри е един от най – знаменитите и влиятелни балетмайстори в епохата на Ренесанса. Представител е на Италианската балетна школа. Твори в Милано. На него класическия балет дължи правилата да се танцува <i>en dehors</i> . Той пръв набелязва петте позиции на краката, но не ги дефинира.</p>	<p>2 т. за правилен отговор</p> <p>5 т. общо</p>
<p>3.</p>	<p>Какви биват българските народни танци според тяхната функция? Охарактеризирайте ги.</p>	<p><i>Обредни танци</i> – при който танца и музиката се явяват компонент на обичая и обредите, които го съпътстват. При тези танци от голямо значение е изграждането на тяхната външна форма, техния общ вид и изглед. Основната хореографска идея е развитието на танца като цяло. Естетическото усещане и изживяване се получава от „рисуването“ на разнообразни фигури</p>	<p>2 т. за споменати факти 3 т. за пояснения 4 т. за частично формулирани и изложени знания 5 т. за добре формулирани и</p>

		<p>в пространството, при което взема участие хватът, подреждането, носията, реквизитът и накитите. Пример „Буенек“ – лазарски танц със змиеобразно движение и форма</p> <p><i>Развлекателни танци</i> – при които се обхващат народни хора и игри с развлекателна функция, изпълнявани по желание при различни поводи и тържества, които не са свързани с предварителна програма или място. Характеризират се като „изкуство на детайла“, при които се наблюдава развитие и усложняване на хореографските изразни средства – движенията, като стремеж за техническо майсторство и индивидуална изява. Пример – игри по саве; надиграване в хора между участниците в тях</p>	<p>изложени знания</p> <p>5 т. общо</p>
--	--	---	--

ЧАСТ IV (37 точки)

1.	Да се посочат не по малко от два характерни елемента и две движения на танците от Добруджанската етнографска област.	Елементи: <i>игра с рамене, причукване, пляскане с ръце</i> Движения: <i>добруджанско набиване, добруджанско причукване, ход с подскок</i> <i>Възможни и други варианти от съответната област.</i>	по 1 т. за всеки правилен отговор 4 т. общо
2.	Какви са видовете танци според тяхната външна форма?	<i>водени, сключени, „на леса“, „по саме“ (по двамина)</i>	по 1 т. за всеки правилен отговор 4 т. общо
3.	Посочете и подредете хората по съответстващите фолклорни области както следва:	Северна България- <i>Еленино, Чичовата, Черкезко хоро</i> Тракия- <i>Трите пъти, Джиновско, Боалийската</i> Добруджа – <i>Ръченик, Изхвърли кундак, Ръка</i>	по 2 т. за правилно съотнесени хора към зададеният регион 6 т. общо
4.	Свържете със стрелка зададените народни хора със съответстващите им размери.	<i>Криво хоро</i> 11/ 8 <i>Данец</i> 2/ 4 <i>Дайчово хоро</i> 9/ 8 <i>Ширто</i> 7/ 8 „б“ <i>Йовино хоро</i> 7/ 8 „б“ + 11/ 8	по 1 т. за правилно съотнесено хоро към съответстващият го размер 5 т. общо
5.	Опишете Сложния неравноделен размер 9/ 8 – видове, хора	<i>Сложен, неравноделен, четириделен, деветвременен размер. Образуван е от три двувременни и една тривременна група. В зависимост от мястото на тривременната група съществуват два вида на размер 9/ 8</i> <i>а) 2+2+2+3 играе се „Дайчово хоро“</i> <i>б) 2+3+2+2 играе се „Грънчарско хоро“</i>	За непълен отговор 2 т. За изчерпателен отговор 4 т. 4 т. общо
6.	Подчертайте правилно изброеният ред от обреди изпълнявани в „Сватбеният обичай“ по време на Сватбата.	<i>а) „сплитане на булката“, „вземане на кръстника“, „сладка ракия“</i>	2 т. за правилно подчертан ред от обреди 2 т. общо

7.	Подчертайте правилно изброеният ред от обреди изпълнявани в зимния обичай „Ладуване“	б) „мълчана вода“, „припевки“, „надпяване на пръстените“	2 т. за правилно подчертан ред от обреди 2 т. общо
8.	В коя етнографска област на България са разпространени „Духовите оркестри“? /подчертайте/	б) Северняшка етнографска област	2 т. за правилно подчертан ред 2 т. общо
9.	„Окарина“ е... /подчертайте/	а) глинен духов инструмент	2 т. за правилно подчертан ред 2 т. общо
6.	<p>Да се опишат приликите и разликите между обредите Пеперуда и Герман. Обърнете внимание на:</p> <ul style="list-style-type: none"> • участниците в обредите • функциите на обредите • разпространението им във фолклорните области 	<p><i>Обреда Пеперуда се изпълнява за „измолване на дъжд“. Учат девойки. „Пеперудата“ е малко момиче, облечено в бяла риза и украсено с зелени клони. Пеят и танцуват обреден танц. Разпространен е в почти всички етнографски области.</i></p> <p><i>Обреда Герман се изпълнява както за „измолване на дъжд“, така също и за „измолване на суша“. „Герман“ е малка глинена фигура на човек. Обреда представлява ритуално погребение. Учат възрастни жени. Пеят оплаквателна песен. Разпространен е в Северна България.</i></p>	<p>по 1 т. за споменати факти по всяка подточка</p> <p>по 2 т. за частично формулирани и изложени знания по всяка подточка</p> <p>по 3 т. за пълни и правилно формулирани и изложени знания по всяка подточка</p> <p>6 т. общо</p>

ЧАСТ V (17 точки)

1.	<p>Опишете с обем не по малко от страница и половина една от зададените теми по избор:</p> <p>- Същност, бит, основните компоненти и елементи на костюмите, стил и характер на хореографските традиции в Тракийската етнографска област.</p> <p>- Същност, бит, основните компоненти и елементи на костюмите, стил и характер на хореографските традиции в Добруджанската етнографска област.</p>	<p>Примерен план на есето:</p> <ol style="list-style-type: none">1) - географско положение, бит и поминък2) – архитектура, носии3) - обичаи, песенен и инструментален стил4) – стил и характер на танците, характерни хора	<p>по 2 т. за всяка част, ако текста е непълен</p> <p>по 3 т. за всяка част от плана на темата с пълен, изчерпателен текст</p> <p>+ 2 т. за цялостно изграден и оформен текст.</p> <p>17 т. общо</p>
----	--	--	--

ТРАКИЙСКА ЕТНОГРАФСКА ОБЛАСТ

Тракийската етнографска област е най – обширната по географска площ в България. Тя е най – богата и разнообразна на хора, песни, музика, игри и носии. В това отношение заема централно място в песенно – инструменталния и танцов фолклор на България. Заключена е между Стара планина, Ихтиманска Средна гора, Рила, Родопите и южната държавна граница. От северната ѝ страна Стара планина и Средна гора са естествена преграда срещу студените ветрове, затова климатът е мек и топъл. В по – голямата си част е равнина, затова е известна с географското понятие Тракийска низина. В нея се кръстосват големите реки Арда, Марица и Тунджа, които я правят извънредно плодородна. В края на 2 000 г. пр. н. е. траките са населявали целия Балкански полуостров, но под натиска на сродните им идирийски племена се предвижили на изток и се установили в днешна Тракия. По – късно гърците започнали да навлизат в тези земи, особено по бреговете на Черно море, където създали колонии, чието население се занимавало с търговия и корабоплаване. Те оказали влияние върху тракийската култура. През първата половина на VI в. Балканският полуостров бил многократно нападан от славяни и анти, които след дълги години на борба се установили за постоянно. По – голямата част от тракийското население и култура било претопено от славяните. През 681 г. Тракия е включена в границите на Българската държава основана от Кан Аспарух. От сливането на културата на траки, славяни и българи се появява българската култура. Падането на България под османско робство през 1396 г. с векове прекъсва общественото, стопанско и духовно развитие на България. Въпреки гнета на кърджалии (разбойници), паши,

на гръцкото духовенство и на гърчещите се българи, българите в Тракия успели да запазят своята националност, идентичност, бит и богато народно творчество.

Главен поминък на населението на Тракия е земеделието и скотовъдството, лозарството а в планинските райони овцевъдството. Много добре са били развити занаятите и приложните изкуства – тъкачество, килимарство, абаджийство, гайтанджийство, златарство, кожарство, ковачество. В планинските селища Котел и Жеравна се изработва аба за нуждите на османската армия. През XIX в. в Сливен Добри Желязков открива първата текстилна фабрика, в която вече с помощта на машините започват да се изработват по – големи количества вълнени платове (аба). Освен аба българите са произвеждали и вълнени чорапи както за османската армия, така също и за армиите на европейски държави. Търговци са продавали стоката в различни краища на Европа и Азия. Оттам те носят различна и непозната за българските земи стока – атлазени (копринени) платове, накити и др.

Периодът на Българското Възраждане (XVIII в. — 1878) е време на разцвет в архитектурното творчество. През XVIII и XIX в. жилищната архитектура се развива в затворените райони на икономическия живот, поради което образува групи със специфичен архитектурен характер. За разлика от кирпичените къщи до началото на Възраждането, които са малки по размери, несиметрични, но практични. В по-късно време строителството се разгръща с повече въображение и размах, като се набляга на пищността и детайлите. Новите възрожденски къщи са от типа „чардачна двуетажна къща“ - симетрични (овален салон с по четири стаи в ъглите) и раздвижени с еркери и клюкарници (къошк) на горния етаж.

По време на Възраждането Пловдив е важен икономически център. В града живеят много заможни и образовани хора, които пътуват из цяла Европа. От своите пътувания те донасят не само екзотични стоки, но и нови културни течения. Богатите пловдивски търговци показват благосъстоянието си, чрез строежа на красиви, богато орнаментирани къщи, станали емблематични за Стария град. Освен красив архитектурен стил, богатите къщи имат допълнителни пристройки като мраморни кладенци, хранилища за ценни стоки, пристройки за слуги и дори турски бани с пералня. Особено е наблегнато на цветната украса на фасадата с красиви орнаменти, а интериорът е допълнен със стенописи в орнаментална и пейзажна живопис и богати дърворезби по мебелите, тавана и стълбищните парапети. От вън е била боядисана в ярки цветове.

В Средна и Източна Стара планина се създава старопланинската „чардачна дървена двуетажна къща“, отличаваща се с интимната си архитектура и изобилие на дърворезбена украса по стените и таваните, характерна за Сливен, Котел и Жеравна.

Народната носия в Тракия е много богата и разнообразна. Женската носия е от типа „сукманена“ и „саяна“. Източната част на Тракия се характеризира със сукманената носия, богато орнаментирана с растителни или геометрични шевици, като самият сукман е без ръкави. Носията включва:

- Дълга памучна риза, изящно бродирана с шевици по пазвата, яката, ръкавите и полите с растителни и животински мотиви – петлета, охлювчета, камили, славеи, синигери, с широки ръкави
- Сукман от червен, оранжев или черен вълнен плат, на който има бродирани флорални или геометрични фигури върху черно кадифе, обточен с гайтан. В Старозагорско на гърба на сукмана има пришити *онашки* с везбена украса, допълнена с пришити мъниста, пайети
- Престилката е едноплата или двуплата от черен или червен вълнен плат, с декоративен съединителен шев, обточена с дантела. Основното поле е изградено от няколко едри орнамента с геометрични, растителни, животински и човешки фигури с *фъкана* или везбена бродерия. За Котел и Жеравна са характерни т. нар. *божигробски* престилки – сини, памучни, с щамповани растителни мотиви
- Тесен вълнен пояс, колан с пафти или „кован“ колан с множество плочки, нанизани една до друга
- Вълнено елече без ръкави *гунче*, украсено със син гайтан
- Зимна връхна вталена дреха дълга до под кръста от кадифе – *контошче, джекет, кюркче, салтамарка* с кожена подплата и кожички по ръкавите, около врата и долния край на дрехата

- Украсата на главата е богата – богато украсени шапки с китки, мъниста, монети, върху които се слага дълга бяла или жълта голяма кърпа **барез** или **чумбер**
- На краката са носели бели вълнени или памучни ажурно плетени чорапи, терлици
- Носели са кожени **кондури**, **калеври**, цървули – само като част от работната носия
- **Пендари** – нанизани от златни монети, пръстени

В южна и централна Тракия женската носия е от типа „сая“.

Мъжката тракийска носия е от „чернодрешен“ тип. Тя включва:

- Памучна риза богато бродирана с шевици по пазвата, яката и ръкавите с растителни мотиви.
- Черни или бозови (кафяви) потури с гайтани
- Червен или зелен елек с много гайтани по него
- Зимна връхна вълнена дреха **антерия** (елече с ръкави)
- Червен или вишнев вълнен пояс навит около кръста
- Черен калпак
- Украса, която са слагали на елека и на калпака
- На краката са носели вълнени везани чорапи **калицуни** и **навуца**

Цветовата гама на шевиците е в червено, синьо, черно, зелено, жълто.

Широко приложение имат календарно – обредните обичаи свързани със стопанската година или с основния поминък на населението. Към цикъла от зимни празници са запазени всички познати и описани обичаи. Коледарският обичай се изпълнява с много богат репертоар от песни и обреди съпътстващи празника. В обичая вземат участие само мъже. Песните са благопожелателни с много изразителна символика. Когато коледарите влизат в дома на стопаните пеят „Стани, стани нине“, пеят песни за всеки един член на семейството, след това тържествената „благословия“ за здраве, плодородие и благоденствие и завършват с „Тебе пеем, Бога славим!“. На много места в Тракия коледарите наред с песните танцуват. В Ямболско играят така нареченият „Коледарски буенек“. На Нова година се пожелава здраве и плодородие с обряда „Сурвакане“. То е запазено в своята типична форма, с украсена дрянова пръчка с пуканки, сушени плодове, вълнена червена, синя и бяла вълнена прежда, парички и на върха ѝ забита ябълка „Сурвакница“. Сурвакат малките деца. В Новоагорско на Нова година се празнува обичая **Камила**. Използва се имитация на животно с голяма дървена човка, която е теглена с връв от човек, като по този начин се издават шумни звуци.

Отличителни за бита на тракиеца са и карнавалните игри през Сирни Заговезни, известни като „кукерски игри“. Участват само мъже. Те са останали от древни времена, свързани с Дионисовите празници. Кукерите са маскирани, страшни, мистични същества. На главите си имат маски, на кръста са опасани с множество звънци (хлопки). Играта им е пантомимична. Скачането, гоненето и преследването на зрителите създава необикновен шум и смях. Основния смисъл на целия обичай е символичното и магично „осигуряване“ на плодородие. Главния кукер „запряга“ „момите“ – кукерите в едно рало и „оре“ по улиците, след което започва да „се“е“. Като разпръсне житото, оставя шиника и благославя за плодородие през предстоящата стопанска година.

От пролетните празници много добре е запазено лазаруването. В този обичай вземат участие малки. Свързан е с пробуждането на природата. Момичетата пеят песни с благопожелателен характер и танцуват буенек – танц със зигзагообразни фигури, наподобяващ движението на змия. Към пролетните обичаи спада също така и моминския обичай Кумичене, който се празнува на Цветница. **Надпяване на пръстените** е основният момент в обичая, който е с магично – гадателен елемент. Гадаели са за какъв момък ще се омъжи момата, чийто пръстен е опят: „На стол седи, с перо пише! - Учител“. В източна Тракия момите хвърлят в река направени от тях венци от цветя, като замисълът е, на която мома венецът изпревари, тя ще се

омъжи първа през годината. Обичани и празнувани и до днес са Великден и Гергьовден. Запазен е също така и обряда Пеперуда – измолване за дъжд.

Днес много от старите обичаи и обреди са отпаднали от традиционната култура на българина. Така е и със Старата българска сватба и придружаващите я обреди. Запазени са отделни моменти и песни, които са с голямо поетично съдържание: *на Засевки*, *на Лазар* или *на Меденик*, *на бръснене* на младоженеца, *на сплитане* и *прибулване* на булката, *на извеждане* на булката от бащината къща. Запазени са също така предимно материални прояви, свързани с даряването и приносът за младото семейство, а също така и богатата трапеза, без която българинът не признава никакъв празник.

Поетичното съдържание на тракийските народни песни е много богато и разнообразно. Историческите сюжети обхващат от близко и по – далечно минало, представени тематично и художествено – образно историческата истина за събития и личности заедно с поетичната идеализация за случки и герои. Такива са *хайдушките песни* за Индже войвода и Кара Кольо, за Петко войвода, за Хаджи Димитър и Стефан Караджа и за още много други борци за националното ни освобождение. Много добре запазени са жанровете *жътварски песни*, *хороводни песни*, *песни със семейно – битов характер*. *Седенкарските песни* заемат значителен дял в народно – песенния фолклор на Тракия. През време на седянката, наред с трудовите дейности, които са се извършвали се пеели много и разнообразни по репертоар песни – *хайдушки*, *любовни*, *хумористични* и *остроумни припевки*. Най – разпространени и предпочитани и до днес са *трапезните песни*. Те са с богата орнаментика. С тях певица показва своето вокално майсторство. Стила на изпълнение е допълнен с отличната вокална техника, която притежават певците. За певците в Тракия, народа казва, че пеят като „кавал“, „гъдулка“. Известни представители на тракийския стил са Вълкана Стоянова, Йорданка Илиева, Недялка Керанова, Радостина Кънева, Бинка Добрева и др.

Инструменталния стил и тук е повлиян от песента, но за разлика от другите фолклорни области в Тракия има много богато развити и орнаментирани инструментални мелодии, които можем да разглеждаме като самостоятелни инструментални произведения. Такива са кавалджийските бавни овчарски мелодии, хората *Трите пъти*, *Джиновско (Касъмска ръченица)*, *Зълвенска ръченица*, *Крива ръченица* и много други. Всички те представляват малки инструментални форми, съставени от *колена*, които са съчетани в ритмично и ладово разнообразие. Разпространените инструменти са кавал, гайда, гъдулка, тъпан.

Богатата и плодородна Тракийска низина, с тучни пасища и вековни гори е оказала силно влияние върху характера на тракиеца. Той е спокоен, с широка и волна душа, с добродушен и весел нрав. Силно е привързан към земята, което е подчертано в стила на музикално – песенния и танцов фолклор. Мъжете играят напето, свободно, като подскачат, клякат, извиват кръшно хоро. Жената е смирена. Играе съдържано и стегнато като пази своето достойнство и в най – буйните хора. В танците тракийците влагат цялата си душа и майсторство. Хороводната форма на танца е характерна за цялата тракийска фолклорна област. По своите външни белези наблюдаваме *Водени*, *Сключени хора*, *хора на Леса*, *хора по двойки - по саме*.

При *Воденото хоро* има водач, наричан *баши* и опашкар, наричан *куйрук*. Това обикновено са били най – добрите танцьори, които през цялото време задават тон на изпълнението. Това важи за *баша*, когото музикантите са следяли непрекъснато, като по негова команда се променяло темпото и музикалната фраза на хорото. Хората се движат в кръг на дясно, по посока обратна на часовниковата стрелка, а някои женски и смесени хора се движат зигзагообразно или в друга крива линия. Когато трябва да изпълняват ефектни движения играещите използват формата *на леса* – подреждат се в права линия, задържат се за малко на място, след което продължават да се движат на дясно. Разкъсаната форма *по саме или по двойки* са солови игри, използва се при надиграванията на Ръченица, Джиновско характерни за Сливенско и Ямболско.

Според участниците в хорото наблюдаваме *мъжки*, *женски* и *смесени хора*. В миналото хорото е било най – обичаното средище, където младите можели да заявят своите чувства, да поиграят заедно и да се харесат. Тогава хорото е било само на песен. Пеели са обикновено няколко моми, а други са отпявали. Играело се е поотделно – момински, невестински, ергенски и старчески хора. При по – големи празници са се правели и общи хора, като при тях се е спазвал реда на залавяне – моми, невести, по – възрастни. От XVIII в. започват да се играят и смесени хора – жени и мъже. В

началото те са били по – скромни – мъжете в началото на хорото, а жените в края, като залавянето по между им е ставало, чрез кърпа. С еволюцията на отношенията между хората, хората започват да се изпъстрят още повече. Мъжете започват да се хващат до своите избраници, а на нея ако не ѝ харесва този ерген се пуска и се хваща на друго място. Променя се и съпровода, който става инструментален.

Използваните хватове в хората са за пояс, хват за длани със свити в лактите ръце или спуснати надолу, както и хванати подръка.

Характерните движения на хората в Тракия са:

- **Тракийка** – напред и назад, наляво и надясно, изхождайки от метричната група на песента съпровождаща хорото. Играе се в цяла Тракия.
- **Трополи** – най – често срещани са единично и двойно трополи. Към това движение спадат и усложнените му производни **батарейна** и **каретечна**
- **Прашка**

Характерни елементи, които тракийците използват в танците си са:

- пляскане с ръце
- клякане и превъртане по земята
- хлопки
- причуквания
- ножички
- спусъци
- лостове
- изобразяване на трудови дейности с ръце – предене, месене

Променят се и облеклата на хората. Ергените започват да носят ботуши с шпори, върху потурите си. Това им позволява да играят специфични команди и движения, чрез които използват ефекта на шпорите. В Кермен, Сливенско играят хоро със сложни команди с военна тематика – **батарейна**, което наподобява далечните удари на оръдията; **каретечна**, при което ясно се имитират ударите на каретчицата.

Както вече казахме в началото, Тракийската етнографска област е много обширна и разнообразна по своите стилски особености. По тази причина я разделяме на Източна и Западна. Хората в източната част са плавни, тържествени и спокойни. При смесените хора са характерни последователното редуване на спокойно и бавно темпо с буйното изпълнение, наситени с набивания и причуквания. **Движението трополи** е най – характерно за Сливенско, Ямболско, Старозагорско. Макар и групови, танците имат и съревнователен характер. Мъжете играят така, като че ли се съревновават помежду си. Дори при смесените хора има известно съревнование между мъжете от **баща** и тези от **куйрука**. Изключително характерни и неповторими са **Трите пъти** 2/ 4 и **Джидновската** 2/ 4, познато още като **Касъмска ръченица** 2/ 4, която е една от малкото танци, изпълнявани в кадрилна форма т.е. танцорите играят по двойки.

Тракийската ръченица 7/ 8 тук се изпълнява и като хоро, и по двойки с мотив на надиграване. Изпълнителите използват най – разнообразни движения с ръце, мъжете вмъкват пляскания с ръце по бедрата и ходилата, завъртат се, клякат и др., а жените играят сдържано като ръцете им също вземат дейно участие в танца. В Сливенско се среща също така и в изпълнение от трима играчи – две жени и един мъж, нарича се **Попската**. Други характерни хора за източна Тракия са: **Буенек** 2/ 4, **Боалийската** 2/ 4, **Трите пъти** 2/ 4, **Пайдушко хоро** 5/ 8, **Крива ръченица** 7/ 8, **Керменска ръченица** 7/ 8, **Зълвенска ръченица** 7/ 8, **Дайчово хоро** 9/ 8.

Западната част на Тракия се разглежда като преходен район т.е. тук се наблюдава голямо взаимстване и взаимовлияние между тракийския и шопския стил както по отношение на музикално – песенния, така също и за танцовия стил. По тази причина изобилстват хора в неравноделни и смесени

размери. Най – характерни са *Кривите хора* 11/ 8. Други хора са: *Пайдушко хоро* 5/ 8, *Ръченица* 7/ 8, *Четворно хоро* 7/ 8 „б“, *Дайчово хоро* 9/ 8, *Бучимиш* 15/ 16, *Седи Донка* 7/ 16 „б“ + 7/ 16 „б“ + 11/ 16.

ДОБРУДЖАНСКА ЕТНОГРАФСКА ОБЛАСТ

Добруджанската етнографска област заема най – източната част на България. Простира се на изток от Русенско и Шуменско до Черно море, на север до река Дунав и румънската граница. Добруджанският бит и традиции са добре запазени и изразени в районите на Силистра, Тутракан, Тервел, Добрич, Каварна, Балчик и Варна.

В миналото този край е бил слабо населен, а земята необработваема. В резултат на исторически, общественно-икономически и политически причини в региона преди Освобождението на България от османско робство, в периода от началото на 19 в. до 1940 г., когато в Добруджа се заселва последната голяма етнографска група, се извършват редица миграционни и преселнически движения. Те водят до обособяване на различни по своята материална и духовна специфика етнографски групи. Най-характерни и в елементите на носията, и във фолклора, и в духовните вярвания са няколко етнографски групи. Най-големи от тях са обособени от преселниците, които идват от Тракия – Одринско, Лозенградско, Сливенско, Ямболско. Друга голяма група са преселниците от Котленско и Жеравна. Първоначално това са били овчарите от Котленския Балкан, които впоследствие се заселват заедно със семействата си. Друга специфична етнографска група са преселниците от Северна Добруджа след Крайовския договор през 1940 година. Последната група преселници са всъщност напуснали своите земи в Югоизточна България още през 19 век, за да стигнат до Бесарабия и после да се завърнат в Северна Добруджа. Има и по-стари групи население, които са всъщност местното, коренно население на Добруджа. Това са така наречените *гребенци*, които са обитавали землищата около Дунав. Те са характерни за област Силистра. Има също талка и малки групи преселници от Мизия и Шоплук.

Това естествено довежда до сливането на културни елементи от различните фолклорни области на България. След Освобождението заселниците стават все повече. Земята започва да се обработва и от пустееща се превръща в *житницата на България*. Основния поминък на добруджанци е земеделието, овощарството, овцевъдството, риболова. Занаятчийството е слабо развито.

Архитектурата на добруджанската къща е проста и обикновена. Представлява приземно жилище с голям, обширен двор, стопански постройки и хамбар.

Тъй като населението в Добруджа е смесено, това се е отразило и на носията. За житния край казват, че дава етнографска картина на половин България, и че наред с предимството си да е сред най-богатите в материално отношение, регионът е с процъфтяващ духовен и културен живот. Това оставя своя отпечатък и върху добруджанската носия, чието видово разнообразие днес отдаваме на многообразието от етнически групи, всяка от които успява да съхрани своите специфични белези. Съществуват обаче общи елементи в народното облекло – форма, украса и начин на изработка, които биха могли да се обединят под името общобългарски етничен стил. За Добруджа, подобно на останалите фолклорни области, е характерно

разделението на семеен, социален, възрастов и обреден принцип. Интерес представляват някои видове празнични носии, например лазарските, които съществено се отличават от същите в другите краища на България. Украсата на добруджанските е впечатляваща – изработени са от синчани, сребърна накити, а цветовото съчетание е типично само за североизточните части на равнината. Акцентите в булчинските украси на дрехите също са специфични, а булото е червено, каквото е характерно и за другите етнографски области, а именно – да предпазва от злото. Традицията повелява булката да има две ризи, едната от които е с незавършена бродерия, тъй като според народните вярвания многото хубост привлича лошите очи. Незавършената риза бабите считат за недостатък, кусур, който отблъсква злите сили.

Носията на добруджанката е от **Сукманен тип**:

- червен сукман с бродерия или пола с елече **гунче**;
- дълга бяла риза от памучен плат с дантела по ръкава;
- вълнена престилка, най-често черна и с бродерия;
- **салтамарка** – връхна зимна дреха;
- жълта кърпа или шапка, т.нар. **качуло**, което наподобява гребен на петел;
- цървули;

Мъжката носия е от **чернодрешен** тип. Състои се от:

- бяла памучна риза с богата шевица по пазвата, ръкава и яката;
- червено вълнено елече;
- антерия;
- черен или бозов (кафяв) потур с орнаменти от гайтан;
- червен вълнен пояс украсен с бял ширит;
- навуца, цървули;
- черен калпак;

В Добруджа, както и в Тракия най – обичани и запазени са трапезните песни. И тук хората ги наричат песни **на софра, на моабет**. Те са с различна по тематика текстове – исторически, любовни, битово – новелистични. Изпълнявали са ги по всякакви поводи – на седянка, на големи празници, на тържества. В техен стил са и т. нар. **панаирджийски песни**, изпълнявани от мъже по панаирите, от където идва и названието им. В миналото са играели особено голяма роля за информирането на населението – нещо като вестник.

Запазен е и жанра на хороводните песни, които както и в Тракия са съпровождали хората. Те са предимно в 2/ 4 и 7/ 8 тактов размер. По – късно се появяват песни в 9/ 8 „а“ и „б“.

Седенкарските песни, особено тези на външна седянка са били твърде характерни за Добруджа. Отличителен белег е вокалното встъпление към песента и изключително дългия текст.

Има много малко запазени жътварски песни.

Сватбения обичай и песенния цикъл, съпровождащ обредите на старата българска сватба и тук са позабравени, но както и в Тракия са останали и се изпълняват и до днес песни **на засевки**, на **бръснене** на младоженеца, на **сплитане** и **прибулване** на булката, на **извеждане** на булката от бащината къща. В някои обреди гайдата е изместила песента. Запазени са също така предимно материални прояви, свързани с даряването и приносът за младото семейство, а също така и богатата трапеза, без която българинът не признава никакъв празник.

В Добруджанския фолклор има взаимодействие с граничещия румънски фолклор. В някои песни намираме много елементи от румънската орнаментика. От своя страна пък добруджанци са предали на румънците много характерни български неравноделни размери – 5/ 8, 7/ 8, 9/ 16. По този начин се е получило едно взаимно влияние, което е било полезно и за едните, и за другите.

Много силно развити са обичаите Коледа и Лазаровден, които са запазени с всички придружаващи ги обреди. Коледарския обичай се препокрива с този в Тракия по начина на празнуване, по песенния материал, по обредите. Същото наблюдаваме и при Сурвакането. Друг интересен зимен обичай е **Брезая**, който в някои селища на Тракия, в Новозагорско също се празнува на Нова година, но се нарича **Камила**. Използва се имитация на животно с голяма дървена човка, която е теглена с връв от човек, като по този начин се издават шумни звуци.

В лазаруването се смесват **буенеците** и **чифтовото лазаруване**, което е разпространено в други части на България. Песните придружаващи обичая са много богати по съдържание и мелодика.

Добруджанските песни за много близки по стил и характер с тези от Тракия. Но тук наблюдаваме един различен маниер на изпълнение. Певиците използват много **ситно вибрато**, наподобяващо лятната мараня – трептящия горещ въздух над житните поля. Пеят и жените, и мъжете. Известни изпълнители са Верка Сидерова, Соня Кънчева, Иван Георгиев, Калинка Вълчева, Галина Дурмушлийска и др.

Инструменталния стил е изключително специфичен. Независимо, че има прилики с тракийския той се отличава в ладово, мелодично и не на последно място и по отношение на инструментариума. Тук използваните инструменти са гайда, гъдулка, която е триструнна, с много по – малки размери от тракийската и се нарича **копанка**, в миналото са свирели на хармоника, наречена **физа**, а сега свирят изключително на акордеон, тъпан. Инструменталните мелодии, както в Тракия са малки пиеси в **проста колянна форма**. Без музика не е минавал нито един народен празник и тържество.

В танците си добруджанци пресъздават в художествена форма моменти от своята трудова дейност. Сеенето на новата реколта с шиниците, носенето на чували, косенето на сено, набиването на папур в бъчвите, слагат съществен, основен отпечатък върху стила и характера на добруджанските танци. Трудовата дейност свързана със земеделието изисква човека да се грижи за земеделските култури – да прикляка, за да засее житото, да плевя, да се грижи за земята. Затова може би, добруджанец играе приклепнал, здраво свързан със земята, и като че ли колкото е по – приклепнал към нея като древния Атей, толкова повече черпи сили от нея – той се увива в тялото, плува, целият потъва в танца. Не само приклепнал, играе на цели ходила с много напрежение в краката, като стъпва от страната на кутрето. По този начин се получават едни меки движения. Корпуса, главата и ръцете меко и пластично участват в движенията. Играта на добруджанката е много по – спокойна, съдържана, с леко повиване на раменете в дясно и ляво, а главата, като че ли леко и одобрително участва в движенията на танца. Добруджанци и до днес са запазили своите хора и игри. И днес има изключителни майстори, каквито в другите етнографски области все по – рядко се срещат. Изпълнението на смесения танц **Онас 2/ 4**, наподобява таркийското право хоро е изключително удоволствие за гледане. Хванати за пояс, движат се надясно, а музикантите ги следват. Там, където е оркестъра хорото е най – буйно.

Друг обичан танц в Добруджа е **Ръка 2/ 4**. Нарича се така, защото в движенията на хорото танцуващите използват изключително ръцете. Изпълнява се от **мъже, жени**, а в някои селища и **смесено**.

Добруджанския ръченик 7/ 8 е най – представителния танц на Добруджа. Него не всеки може да го играе. Играел се обикновено от двама или трима мъже, изключителни майстори. Има характер на надиграване. Друг мъжки танц, който почти не му отстъпва е **Сборенката 2/ 4**. Характерно за него е, че играещите се придвижват напред – назад, играят на място в дясно и ляво, и пак напред – назад.

Характерните **хватове** при добруджанските танци са:

- **за пояс**
- **за длани със спуснати надолу ръце, като се полюляват напред и назад**
- **за длани със свити в лактите ръце, като пружинират по време на танцуване**
- **предна леса**
- **за пояс**

По своята външна форма хората биват **Водени, Сключени, на Леса, по саме или по двама**, а според участниците – **мъжки, женски и смесени**.

Най – типичните **движения** са:

- **Добруджанско набиване** – среща се в почти всички добруджански танци. Изпълнява се като най – напред се стъпва с единия крак в дадена посока, а другия набива до него или зад него по трета позиция. При набиването малко се прикляка, а тялото се обръща съответно в дясно или в ляво. Кракът, който набива не се отделя веднага от земята, а се задържа. Това го отличава от набиванията в другите фолклорни области. Това движение най – често е свързано с люш в ляво или назад, като при люша раменете леко се придвижват напред и назад, има три стъпки, изпълнява се синкопирано.
- **Добруджанско причукване** – различава се от обикновеното причукване. В Добруджа то се изпълнява с една особеност, характерна само за тази област, а именно: на **РАЗ** – последователно стъпване с десния и левия крак, на **И** - пауза, на **ДВА** – стъпка с десния крак, на **И** – пауза. Има три стъпки, изпълнява се синкопирано, като раменете се раздвижват леко напред и назад.
- **Ход с подскок** – изпълнява се в приклекнало положение при мъжете с изправен корпус, а при жените – естествено и с много грациозност. Подскока се изпълнява с плъзгане на ходилото по земята.

Характерни **елементи** допълващи движенията в добруджанските танци са:

- **притропвания**
- **приплъзвания**
- **клякане и превъртане по земята**
- **игра с рамене**
- **игра с ръце изобразяващи различни трудови дейности**
- **пляскане с ръце**

Както в Тракия и тук се наблюдават много хора в двувременен размер 2/ 4 – Опас, Ръка, Сборенка, Тропанка, Данаец (Буенец), Батай и др.;

5/ 8 – Пайдушко хоро, Ючаяк (три стъпки), Дьортаяк (четири стъпки), Драгийка др.;

7/ 8 – Ръченик, Пандаляш, Бръски цървул и др.;

9/ 16 – Изхвърли кондак, Ляса и др.

13/ 16 – Еленината, Трънчината и др.